

Motion till riksdagen

1987/88:Ju10

av Jerry Martinger (m)

med anledning av prop. 1987/88:71 om ändringar i
narkotikastrafflagen (1968:64)

Inledning

I regeringens proposition 1987/88:71 föreslås ändringar i narkotikastrafflagen som innebär att även själva konsumtionen av narkotika blir straffbar. Den utvidgade kriminaliseringen avser även annan befattning med illegal narkotika som inte täcks av den nuvarande lagstiftningen. Förslaget innebär att regeringen delvis omprövat sin tidigare inställning i frågan.

Behovet av en utvidgad kriminalisering

Alltsedan högsta domstolen genom en dom den 21 december 1983 fastslog att handhavande av narkotika i direkt anslutning till egen konsumtion inte kan anses utgöra straffbart innehav i narkotikastrafflagens mening har det stått klart att narkotikalagstiftningen innehållit en väsentlig brist. Detta har självfallet givit utrymme för en lättsinnig syn på användningen av narkotika, samtidigt som allmänhetens tilltro till samhällets vilja och förmåga att komma till rätta med narkotikaproblemet minskat. Man kan ju knappast begära att medborgarna skall ha förståelse för en lagstiftning som innebär att innehav av illegal narkotika är straffbart bara fram till den tidpunkt då narkotikan konsumeras.

Inte minst ur kriminalpolitisk synpunkt är det därför utomordentligt viktigt att utvidga narkotikalagstiftningens tillämpningsområde så att vi får en lagstiftning som på ett entydigt sätt markerar samhällets avståndstagande från varje befattning med illegal narkotika. Många människor, i synnerhet ungdomar, kan annars lätt få en föreställning om att missbruk av narkotika inte är särskilt fördärligt. En kriminalisering som också omfattar konsumtionen som sådan torde ha en preventiv funktion särskilt bland människor som befinner sig i riskzonen för att bli narkotikamissbrukare eller som överväger att använda narkotika av okunnighet eller lättsinne.

Men även från tekniskt straffrättslig utgångspunkt finns det skäl att utvidga narkotikalagstiftningen. Den föreslagna ändringen av 1 § narkotikastrafflagen torde nämligen innebära att det i fortsättningen knappast kan uppstå några svårigheter att bestämma själva gränsen för straffbarhet.

Alla former av befattning med illegal narkotika måste kunna föranleda fängelse

Mot. 1987/88
Ju10

För att narkotikalagstiftningen skall ges full trovärdighet ävensom ge tillräckliga möjligheter till ingripanden från samhällets sida måste alla former av befattning med illegal narkotika kunna föranleda fängelse. Regeringens förslag innehåller emellertid en betydande svaghet i detta hänseende.

Beträffande den som endast gjort sig skyldig till eget bruk av narkotika föreslås nämligen att enbart böter skall kunna ådömas under förutsättning att brottet är att anse som ringa.

Detta innebär att regeringen betraktar *konsumtionen* som mindre allvarlig än *innehavet* av motsvarande mängd narkotika. Innehav av narkotika har enligt förslaget både påföljderna böter och fängelse i straffskalan – även vid ringa brott. Om en missbrukare ertappas med exempelvis en dos heroin i fickan anses det så pass straffvärt att han kan dömas till fängelse. Skulle missbrukaren däremot hinna konsumera narkotikan innan han ertappas kan straffet endast bli böter, trots att det är fråga om samma narkotika, samma person och samma eventuella behandlingsbehov och trots att det är vid själva konsumtionen som narkotikan gör verklig skada.

Den föreslagna påföljdskonstruktionen innebär vidare att regeringen betraktar det som mindre allvarligt att konsumera narkotika än att exempelvis åka buss eller tunnelbana utan biljett. Det senare brottet, som benämns bedrägligt beteende, har nämligen fängelse i straffskalan.

Effekten av den nu föreslagna kriminaliseringen urholkas betydligt genom att påföljden för eget bruk begränsas till böter. Även om fängelsestraff i praktiken skulle kunna användas endast i mindre utsträckning när det gäller egen konsumtion innebär begränsningen till böter i straffskalan att möjligheterna att bevisa sådant brott minskas avsevärt. Reglerna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken är nämligen inte tillämpliga vid rena bötesbrott. Den föreslagna lagen ger därför ingen möjlighet att exempelvis eftersöka stickmärken eller att använda urin- och blodprovsanalys som bevismedel i berörda fall.

Den bevisning som kommer att stå till buds i rättegångar om konsumtion av narkotika är följaktligen bara eget erkännande och vittnesmål.

Avsaknaden av teknisk bevisning i form av t. ex. urin- och blodprov kommer av allt att döma att leda till långa och komplicerade rättegångar där utgången i hög grad blir beroende av subjektiva bedömningar om den misstänktes påverkan vid det påstådda brottstillfället. Medan teknisk bevisning dessutom är av beständig natur är innehållet i ett vittnesmål helt avhängigt av ett vittnes minne, vilket i sin tur försämras ju längre tid som förflyter mellan brott och lagföring. Med anledning härav är det ifrågavarande förslaget otillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt.

En annan nackdel med den föreslagna påföljdskonstruktionen är att den inte ger möjlighet att döma till påföljder som formellt sett anses likvärdiga med fängelse, t. ex. skyddstillsyn med särskilda föreskrifter om behandling eller överlämnande till vård inom socialtjänsten.

Flera remissinstanser, bl. a. riksåklagaren, har motsatt sig att det skall införas en särskild straffskala med endast böter för eget bruk av narkotika.

Det kan nämnas att konsumtion av narkotika är straffbelagd i såväl Norge som Finland och att båda dessa länder har fängelse som påföljd för detta brott och därmed också möjlighet till kroppsbesiktning. Både från polisiärt och socialt håll anser man i dessa länder att kroppsbesiktning är en grundläggande förutsättning för att narkotikabekämpningen skall vara framgångsrik.

Regeln om ansvarsfrihet kan leda till att det även i fortsättningen blir straffritt att använda illegal narkotika

I propositionen föreslås en särskild ansvarsfrihetsregel för det fall att eget bruk uppdagats genom att gärningsmannen sökt eller underkastat sig vård eller annan behandling.

En sådan regel är emellertid helt främmande för vårt rättssystem, eftersom den uteslutande avser omständigheter som inträffat efter det att brottet fullbordats och dessa omständigheter inte behöver ha något som helst direkt samband med den gärning som regeln är avsedd att neutralisera.

Ett stort antal remissinstanser, bl. a. riksåklagaren, har också avstyrkt förslaget om en ansvarsfrihetsregel.

Om en särskild regel om ansvarsfrihet införs i narkotikastrafflagen finns det grundad anledning att anta att många personer som åtalas för narkotikamissbruk kommer att hänvisa till någon form av kontakt med behandlingshem eller liknande och hävda att missbruket uppdagats genom att denna kontakt kommit till polisens kännedom. Det är därför sannolikt att bevisningen i sådana mål i stor utsträckning blir koncentrerad till frågan om hur missbruket blivit känt för de brottsbeivrande myndigheterna. I många fall kommer detta givetvis att leda till utredningsåtgärder som inte står i rimlig proportion till målets beskaffenhet i övrigt. Men vad värre är. Ansvarsfrihetsregeln kan i praktiken leda till att det även i fortsättningen blir straffritt att använda illegal narkotika. De flesta missbrukare kommer nämligen säkert att se till att de på ett eller annat sätt har en behandlingskontakt, så att de kan påstå att missbruket uppdagats genom att denna kontakt kommit till polisens kännedom. Svårigheten att bevisa motsatsen kan medföra att missbrukarna i stor utsträckning undgår att bli lagförda för sitt missbruk, varigenom hela kriminaliseringsförslaget riskerar att bli verkningslöst.

De risker som anges i propositionen för att en person som behöver behandling för sitt narkotikamissbruk skulle underlåta att söka sådan av rädsla för att därigenom ange sig själv för brott, är enligt min mening betydligt överdrivna. Det har förmodligen aldrig inträffat att en förundersökning avseende narkotikabrott inletts som en följd av att någon sökt behandling för sitt missbruk. Det torde inte heller förekomma i någon större utsträckning att missbrukare söker vård frivilligt, i ordets egentliga bemärkelse. När missbrukare kommer under behandling sker det nästan undantagslöst så sent att de redan blivit kända av polisen genom att de hamnat i tungt missbruk och blivit föremål för lagföring inför domstol. Den omständigheten att missbruket kriminaliseras medför inte någon som helst skyldighet för socialtjänst eller sjukvård att polisanmäla de fall av missbruk som man kommer i kontakt med. Det ligger för övrigt i sakens natur att det inte finns

anledning att göra anmälan beträffande en person som frivilligt sökt hjälp för sitt missbruk.

Gällande sekretessregler inom sjukvården och socialtjänsten samt reglerna i 20 kap. 7 § och 23 kap. 4 a § rättegångsbalken om åtalsunderlåtelse resp. förundersökningsbegränsning torde utgöra tillräckliga garantier i detta avseende.

Mot. 1987/88

Ju10

Regeringen har inte förstått det centrala problemet

Regeringens förslag verkar ha framkommit mer av en önskan att få kriminaliseringsfrågan ur världen än som ett resultat av en djupgående narkotikapolitisk analys. Man vill kunna säga att det nu blivit straffbart att missbruka narkotika i Sverige, även om man rimligtvis måste inse att de föreslagna lagändringarna i många fall inte innebär något annat än ett säkerställande av ett straffri narkotikakonsumtion.

De brister som finns i propositionen hänger naturligtvis samman med att regeringen inte förstått det centrala problemet, nämligen att det är de enskilda missbrukarna som genom sin efterfrågan skapar en lönsam narkotikamarknad och därigenom fungerar som motor i hela den internationella narkotikabrottsligheten.

Genom att slå till mot langarna kan man visserligen minska utbudet av narkotika under en kortare tid. Men de stora vinstmöjligheterna i narkotikabranschen innebär samtidigt att en gripen storlangare snabbt ersätts med en ny. Det viktigaste är därför ändå att *minska efterfrågan* och på så sätt göra den svenska marknaden så olönsam för de internationella langarsyndikaten att de inte längre tycker det är "värt besväret" att arbeta i Sverige. Det första steget som måste tas för att nå detta mål är att förbjuda all hantering av illegal narkotika på sådant sätt att lagstiftningen blir effektiv och inte kan kringgås.

Samband mellan narkotikamissbruk och brottslighet

Det finns ett klart samband mellan narkotikamissbruk och brottslighet. Genom narkotikans inträde i vårt land har det skett en markant förändring av brottsligheten. Denna förändring kan sammanfattas i följande punkter.

- En snabb ökning av i första hand antalet förmögenhetsbrott, t. ex. stölder, rån och bedrägerier. Stölder i affärer och bostadsinbrott spelar en särskilt viktig roll när det gäller att finansiera narkotikamissbruk. Och eftersom en yrkeshälare oftast bara betalar ca 20 % av det stulna godsets värde, måste exempelvis en heroinmissbrukare stjäla ihop ca 5 000 kr. för att kunna finansiera en dagsranson som i många fall kostar ca 1 000 kr.
- En ökning av gatuvåldet och de allmänna ordningsbrotten. Detta beror på att narkotikapåverkade personer ofta uppträder aggressivt och oberäkneligt. Många människor, i synnerhet pensionärer, vågar inte gå ut på kvällarna längre.
- En förändring av brottsligheten som helhet mot grövre brott med åtföljande större hänsynslöshet och råhet vid brottens begående.

Därutöver har man kunnat iaktta ett annat fenomen som lett till en upptrappning av brottsligheten. Genom att andelen missbrukare och langare bland de intagna på landets kriminalvårdsanstalter ökat kraftigt under senare år och langarna i många fall kan fortsätta sina narkotikaaffärer inne i fängelserna, uppstår ofta en marknad bland de intagna där missbrukarna köper narkotika på kredit av langarna och därigenom skaffar sig stora skulder under sin anstaltsvistelse. När de sedan frigges måste de genast begå nya brott för att kunna betala sina skulder.

Mot. 1987/88

Ju10

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen avslår proposition 1987/88:71 om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) såvitt avser föreslagen ändring av 2 §.

Stockholm den 22 januari 1988

Jerry Martinger (m)